

ЦАР УЗГРЕДНИХ НАПОМЕНА О ПРОУЧАВАЊУ НАСЛЕЂА ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА: НЕКИ ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОБЛЕМИ

Срећко Петровић

(petrovic.srecko@gmail.com)

Епархија шумадијска,

Аранђеловац

У трећој свесци *Теолошких погледа* за 2019. годину, на стр. 697–698 објављени су препис и превод писма Еп. Николаја Велимировића упућеног Р. Гардинеру 12. маја 1922. године из Јерусалима, а на стр. 699–700 и фотокопија овог писма. Реч из трећег реда коју нисмо успели да прочитамо — наиме реч која стоји испред имена Епископа Пантелејмона — коју смо изоставили и у препису и преводу, требало би читати као “*Monsignor*” — „монсињор“, одн. као *іосіодин*; вероватно је у време када је писмо написано било неуобичајено да се овом речју, одомаћењем у западнохришћанском вокабулару, указује почаст православним црквеним великодостојницима, но претпостављамо да се Еп. Николај једноставно служио почасним облицима обраћања који су својствени за енглеско говорно подручје. Захвалност за правилно ишчитавање поменутог писма Светог Владике Николаја дугујемо пречасном архиђакону Марку Момчиловићу, секретару Св. Архиепископског Синода.

Еп. Пантелејмон је после препоруке коју је добио од Еп. Николаја успоставио контакте у Сједињеним Државама, и тамо остао читаву деценију. Како је преносила домаћа црквена штампа, он се током свог боравка у Америци трудио да обезбеди финансијску помоћ за заштиту ходочасничких светиња у Светој Земљи.¹ Велимировићева подршка оваквој иницијативи сасвим је природна ако у обзир узмемо његову љубав према ходочашћима и светим местима која је виšekратно походио. А посебно је занимљиво то што су на челу америчког Одбора за помагање поклоничких светиња у Светој Земљи седели пријатељи Вл. Нико-

¹ Уп. „Ради заштићења Светих Места“, *Гласник: службени лист Српске Православне Патријаршије*, година IV, бр. 24 (15/28. децембар 1923): 376–377.

лаја — Еп. Вилијам Манинг из Америчке Епископалне Цркве, и Чарлс С. Макфарланд (Rev. Charles Stedman Macfarland, 1866–1956), секретар Федералног савета Христових цркава у Америци (Federal Council of the Churches of Christ in America), који је нешто раније, током 1921. године, био и организатор састанака и домаћин Еп. Николају у Америци.²

Грађа која би помогла у расветљавању биографије Св. Вл. Николаја Велимировића, како је раније већ примећено, расута је на много различитих места, у различитим државама и на различитим континентима. И веома тешко доступна. Али се радујемо да су неки документи доступни — попут поменутог писма Р. Гардинеру сачуваног у Архиви ССЦ у Женеви, или успомена архимандрита Андроника Елпидинског (1894–1959) на Вл. Николаја, које је Елпидински забележио у некрологу откуцаном на писаћој машини по упокојењу Еп. Николаја. Овај машинопис са својеручним потписом о. Андроника сачуван је у Хуверовим архивама.³ У поменутом тексту Елпидински се присећа и како му је док се налазио у мисији у Индији пре 2. светског рата српски владика помагао и духовно и материјално, што нам није било познато приликом писања рада о евентуалној укључености Еп. Николаја у мисионарске напоре у Индији, који је објављен у 1. свесци *Теолошких погледа* за 2020. г. на стр. 79–128. Утолико је претпоставка коју смо предложили — да је Велимировић на одређени начин био укључен у ове мисионарске активности — на још један начин потврђена.

Волуминозност дела Владике Николаја, и са друге стране количина грађе која се на овај или онај начин тиче овог великана, као и многобројна сведочанства о његовој неуморној активности и његовом непресушном стваралаштву стављају пред истраживаче наше црквене прошлости велике изазове. Некада се чини и задатке на које није могуће одговорити у једном животном веку. Питање је да ли ће се икада доћи до одговора на одређена питања која се тичу дела и наслеђа Еп. Николаја. На нека пак питања одговор се пронађе великом упорношћу, или срећним случајем.

Примера ради, када је у мају ове године непознати текст Вл. Николаја под насловом „Зашто је он генерал“ објављен у *Православном мисионару*,

² Уп. нпр. “A Leader in Serbian Reconstruction,” *The Independent*, Vol. CV (April 2, 1921): 343. Уп. и Charles S. Macfarland, “Must Europe Save Us?,” *The Independent*, Vol. CV (May 7, 1921): 479–480. Уп. такође Charles S. Macfarland and Samuel McCrea Cavert, “The Federal Council in 1921 (Report of General Secretaries),” у *Federal Council of the Churches of Christ in America Annual report 1921* (New York, N.Y.: The Council, 1921), 27–48: 33. Узред буди речено, током свог боравка у Сједињеним Државама 1921. године, Вл. Николај је у фебруару исте године био и гост на заседању Управног комитета Федералног савета — уп. John M. More and Rivington D. Lord, “Digest of Minutes of Meetings of Administrative Committee,” у *Federal Council of the Churches of Christ in America Annual report 1921*, 201–228: 202–203.

³ Архимандрит Андроник, настоятель Свято-Тихоновскаго монастыря, „Воспоминания о владыкѣ Николаѣ“, 1–2. Hoover Institution Archives, Vladislav Al'bionovich Maevskii papers, Box no. 37, Folder no. 5.

у преводу о. Александра Ресимића са француског на српски језик,⁴ питали смо се да ли је Еп. Николај овај текст изворно написао и објавио на француском,⁵ или га је пак можда претходно саставио на српском или на енглеском; нисмо били у могућности да одговоримо.⁶ Сада смо, међутим, у прилици да делимично одговоримо на постављено питање: случајно смо пронашли да се поменути текст нешто раније појавио на енглеском језику — у *Атлантском месечнику* за јул 1921. године.⁷ Но премда је поменути текст на енглеском свакако старији од превода на француски, овај податак и даље није довољан да бисмо у потпуности одговорили на постављено питање.

Непотпуност постојећих библиографија дела Николаја Велимировића проблем је који би требало решити. Но непостојање критичке библиографије с друге стране још је већи проблем. Примера ради, у библиографијама Еп. Николаја сачињеним на основу грађе коју је сакупио прота Милисав Протић, као Николајева дела пописане су и бројне библиографске јединице које су објављене анонимно: за одређене постоји сумња да су настале из пера Еп. Николаја. Ово налаже бар дозу опреза које би истраживачи требало да се држе. Поред таквих, пописана су и дела других аутора — рецимо 2. издање монографије о Жичи из 1941. године,⁸ или неколико созерцања која је под насловом „Бисерне бројанице“ током 1934. и 1936. године објављивао др Радоје Арсовић, потоњи монах Јаков.⁹ Постоји још примера.

⁴ Свети Владика Николај Велимировић, „Зашто је он генерал?“, са француског превео прота Александар Ресимић, *Православни мисионар: мисионарско иласило Српске Православне Цркве за младе*, година LXIII, свеска 373 (мај–јун 2020): 23–24.

⁵ Наиме, чланак објављен у француском гласилу Војске спаса *En avant!* штампаном у Паризу — уп. Nicolas Velimirovic, “Pourquoi est-il general?,” *En avant!: bulletin hebdomadaire de l’Armee du Salut*, № 2297 (24 septembre 1927): 2.

⁶ С. Петровић, „Мало позната дела Владике Николаја“, *Православни мисионар: мисионарско иласило Српске Православне Цркве за младе*, година LXIII, свеска 373 (мај–јун 2020): 25–26: 26.

⁷ Уп. Nicholai Velimirovic, “Why is He a General?,” *The Atlantic Monthly: a Magazine of Literature, Science, Art and Politics*, Vol. CXXVIII [128], No. 1 (July 1921): 80–82.

⁸ Реч је о непотписаној монографији објављеној под насловом *Свети Жича: монографија*, II издање ([Краљево]: Ж[ичка]. Е[ванђелска]. Д[елатност]., 1941). Поменути монографија приписана је Еп. Николају (и објављена у његовим *Сабраним делима* — у 10. књизи, стр. 734–749). Међутим, Велимировић није аутор ове публикације (према информацијама из Каталога Народне библиотеке Србије у Београду) — већ је то непотписано друго издање монографије коју је 1937. године приредио В. Влаховић (уп. Влајко Влаховић, саст., *Свети Жича: монографија* ([Краљево]: Ж[ичка]. Е[ванђелска]. Д[елатност]., 1937)), са додатком посебно (римским бројевима) пагинираног додатног поглавља, које је опет непотписано. У сваком случају, у библиографијама се среће податак да је аутор читаве публикације Еп. Николај — уп. Милисав Д. Протић, „Био-библиографија 1880–1986“, у Епископ Николај [Велимировић], *Сабрана дела*, књ. I (Шабац: Манастир Светог Николаја Соко, 2016), 75–525: 513.

⁹ Поменути текст објављен је у 10. тому *Сабраних дела* Вл. Николаја, стр. 707–709. Серија на исти начин насловљених Арсовићевих текстова објављена је 1934. и 1936. године у часописима *Хришћанска заједница* и *Мисионар* — уп. први и последњи текст из серије: Р[адоје]. Ј. А[рсовић]., „Бисерне бројанице“ [1–5], *Хришћанска заједница: орган Савеза православних брајситава*, година

Посебно важно и болно питање је да ли су и у којој мери неки од списа за које питање ауторства није критички испитано, а који су касније приписани Еп. Николају, допринели постхумној карактеризацији српског владике као ноторног антисемите и фундаменталистичког мислиоца.

Са поменутиим проблемом у вези, једна од препрека са којима се срећу истраживачи јесте и недоступност литературе, чак и периодике и штампе. Неке публикације права су реткост, или су доступне само у читаоницама појединих библиотека. Друге су доступне само у иностранству.¹⁰ Стога се истраживачи наслеђа Вл. Николаја сусрећу и са питањем финансијско–материјалних издатака, који нису мали. Што се архивске грађе тиче, питање доступности додатно се усложњава. Илустрације ради, у Архиву Ламбетске палате у Лондону налази се велики број писама и других докумената који се тичу делатности Владике Николаја у иностранству, као и његове сарадње са англиканским клирицима и великодостојницима. Ова грађа налази се у фондovima Еп. Џорџа Бела, канона Џона А. Дагласа и других — у 26 различитих кутија. Скенирање једне једине странице ове грађе, према важећем ценовнику, кошта до 14,40 фунти. А страница је много. Британских архива у којима се налази грађа о Еп. Николају такође је много, Ламбетски је само један од њих. Грађа о Еп. Николају је расута и по архивима који се налазе у другим западним државама. Источнима такође.

Истраживање дела и доприноса Св. Владике Николаја Велимировића, које би обухватило и састављање једне критичке библиографије као темеља од којег би ваљало наставити надградњу, нема неку перспективу уколико за такво истраживање не буде постојала и институционална подршка. Са ове тачке гледишта мишљења смо како је то задатак не за појединачног истраживача, већ пре за покољења истраживача, и о томе би требало размишљати. Није могуће тако захтевном подухвату приступити као појединач. Чак и ако се уклоне финансијске препреке. Ентузијазам се пре или касније потроши, а људски је век прекратак. Радни још краћи.

XIII, бр. 6 (јун 1934): 12–13; [*, *] [=P. J. Арсовић], „Бисерне бројанице“ [26], *Мисионар: орѿан Савеза ѿ православних брајшѿтава Народне хришћанске заједнице*, година V, бр. 3 (март 1936): 80–81; уп. такође Радоман Светковић и Слободан Обрадовић, прир., *Жички монах Јаков Арсовић: смирене докѿор наука (живош и дело)*, 2. допуњено издање, Библиотека „Рукосад Светог Николаја Жичког и Охридског и преподобног Авве Јустина Ђелијског“, књ. 4 (Крагујевац — Горњи Милановац: Духовни луг — Лио, 2010), 71–82; уп. и Јован Радосављевић, прир., *Жички монах ошѿац Јаков Арсовић: духовни ученик Владике Николаја* (Нови Сад: Ј. Радосављевић, 2012), 113–117, 123–126.

¹⁰ Попут реѿимо часописа Академије Св. Владимира у Њујорку, у којој је објављен и Велимировићев приказ књиге архимандрита Софронија Сахарова о Старцу Силуану Атонском (уп. Bishop Nikolai (Velimirovich), formerly of Ochrida and Zitcha, Yugoslavia, “*Starec Siluan. By Yeromonah Sofroniy*. First edition 1948; second 1952. Paris. In Russian, Pp. 207.” *St. Vladimir’s Seminary Quarterly*, Volume I, Number 2 (Winter 1953): 35–36), који нам је био недоступан приликом писања чланка о односу ове тројице великана православне духовности 20. века, објављеном недавно у 2. свесци *Теолошких ѿоѿлега* за 2020. годину, на стр. 513–554.

* * *

Литература

- А[рсовић], Р[адоје]. Ј. „Бисерне бројанице“ [1–5]. *Хришћанска заједница: ордан Савеза православног браћистава*, година XIII, бр. 6 (јун 1934): 12–13.
- [* * *] [=Арсовић, Р. Ј.]. „Бисерне бројанице“ [26]. *Мисионар: ордан Савеза православног браћистава Народне хришћанске заједнице*, година V, бр. 3 (март 1936): 80–81.
- [Елпидинский], Архимандрит Андроник, настоятель Свято-Тихоновскаго монастыря. „Воспоминанія о владыкѣ Николаѣ“, 1–2. Hoover Institution Archives, Vladislav Al'binovich Maevskii papers, Box no. 37, Folder no. 5.
- [Велимировић], Еп. Николај. *Сабрана дела*, књ. I–XIII. Шабац: Манастир Св. Николаја Соко, 2016.
- Велимировић, Св. Владика Николај. „Зашто је он генерал?“ . Прев. А. Ресимић. *Православни мисионар: мисионарско гласило Српске Православне Цркве за младе*, година LXIII, свеска 373 (мај–јун 2020): 23–24.
- Влаховић, Влајко саст. *Свети Јача: монографија*. [Краљево]: Ж[ичка]. Е[ванђелска]. Д[елатност]., 1937.
- Петровић, Срећко. „Мало позната дела Владике Николаја“. *Православни мисионар: мисионарско гласило Српске Православне Цркве за младе*, година LXIII, свеска 373 (мај–јун 2020): 25–26.
- Протић, Милисав Д. „Био-библиографија 1880–1986“. У Еп. Николај [Велимировић], *Сабрана дела*, књ. I, 75–525. Шабац: Манастир Св. Николаја Соко, 2016.
- „Ради заштити Светих Места“. *Гласник: службени лист Српске Православне Патријаршије*, година IV, бр. 24 (15/28. децембар 1923): 376–377.
- Радосављевић, Јован, прир. *Жички монах оцац Јаков Арсовић: духовни ученик Владике Николаја*. Нови Сад: Ј. Радосављевић, 2012.
- Свети Јача: монографија*. II изд. [Краљево]: Ж[ичка]. Е[ванђелска]. Д[елатност]., 1941.
- Светковић, Радоман, и Слободан Обрадовић, прир. *Жички монах Јаков Арсовић: смирене доктор наука (живој и дело)*. 2. допуњено издање. Библиотека „Рукосад Светог Николаја Жичког и Охридског и преподобног Авве Јустина Ђелијског“, књ. 4. Крагујевац — Горњи Милановац: Духовни луг — Лио, 2010.
- “A Leader in Serbian Reconstruction.” *The Independent*, Vol. CV (April 2, 1921): 343.
- Macfarland, Charles S. “Must Europe Save Us?” *The Independent*, Vol. CV (May 7, 1921): 479–480.
- Macfarland, Charles S., and Samuel McCrea Cavert. “The Federal Council in 1921 (Report of General Secretaries).” *У Federal Council of the Churches of Christ in America Annual report 1921*, 27–48. New York, N.Y.: The Council, 1921.
- More, John M., and Rivington D. Lord. “Digest of Minutes of Meetings of Administrative Committee.” *У Federal Council of the Churches of Christ in America Annual report 1921*, 201–228. New York, N.Y.: The Council, 1921.
- Velimirovic, Nicholai. “Why is He a General?” *The Atlantic Monthly: a Magazine of Literature, Science, Art and Politics*, Vol. CXXVIII [128], No. 1 (July 1921): 80–82.

Velimirovic, Nicolas. "Pourquoi est-il general?" *En avant!: bulletin hebdomadaire de l'Armee du Salut*, № 2297 (24 septembre 1927): 2.

Velimirovich, Bishop Nicholai, formerly of Ochrida and Zitcha, Yugoslavia. "Starec Siluan. By Yeromonah Sofrony. First edition 1948; second 1952. Paris. In Russian, Pp. 207." *St. Vladimir's Seminary Quarterly*, Volume I, Number 2 (Winter 1953): 35–36.

Примљено: 5. 11. 2020. | Одобрено: 1. 12. 2020. □

ПРИКАЗИ

УДК / UDC: 27-23-277(049.32)

Теолошки погледи / Theological Views
Година / Volume LIII
Број / Issue 3/2020,
стр. / pp. 832–833.

DOI: <https://doi.org/10.46825/tv/2020-3-832-833>

Darko Tomašević, *Život, ljudi i običaji u Bibliji*

Radovi 29

Sarajevo – Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet – Glas Koncila, 2019.

249 стр.

ISBN: 978–953–241–615–2

Професор Новог Завета на Католичком богословском факултету Универзитета у Сарајеву Дарко Томашевић аутор је прегледног и информативног приручника под насловом *Животи, људи и обичаји у Библији* који су заједнички публиковали Католички богословски факултет у Сарајеву и загребачки Глас Концила. Књига која је пред читаоцима не претендује да понуди свеобухватан приказ живота људи и њихових обичаја у Библији, већ да кроз одабране теме и поглавља проведе читаоце Библије кроз мање познате области људског живота онако како се оне приказују у библијским текстовима (стр. 8). У том погледу књига је систематична, стручна, пре-

гледна, садржајна и занимљива за читаоце Библије, који је могу користити како приручник приликом читања библијских текстова, али је могу читати и засебно као један специфичан Увод у Библију. За самог аутора Библија је органска целина текстова који потичу из различитих историјских периода и различитих културних раздобља, што недвосмислено произилази из формулације наслова. Овакав приступ излагању одабраних тема је јасна теолошка одлука која резултира фокусом на приказивање тема, али и свесним одустајањем од рефлексивности полифоничности библијских исказа на исте теме и дисконтинуитете не само између два Завета, који се настају